

Юлія Долинна

МИТРОПОЛИТ АНДРЕЙ ШЕПТИЦЬКИЙ І ХУДОЖНИКИ ТЕРНОПІЛЬЩИНИ: ІСТОРІЯ СПІВПРАЦІ

Плідна співпраця великого мецената української культури Андрея Шептицького з талановитими мистцями родом з Тернопільщини заслуговує на власну історію.

Творець окремого напрямку монументального живопису та видатний педагог Михайло Бойчук, народний художник України Антін Манастирський, учень майстерні Огюста Родена Михайло Паращук, багатогранна мисткиня, народна художниця України Олена Кульчицька, почесний академік Римської Академії святого Луки Михайло Мороз, організатор і очільник Спілки українських образотворчих мистців в Парижі Володимир Ласовський, співзасновник Асоціації Незалежних українських мистців у Львові, а також співзасновник та почесний голова Об'єднання Мистців України в Америці Михайло Осінчук, талановитий іконописець Андрій Наконечний — усі вони мали змогу відчутти підтримку та опіку Митрополита, що взяв на себе зобов'язання плекати процес формування українського образотворчого мистецтва першої половини ХХ століття. Вважаючи релігійне малярство основою національної художньої культури, він невпинно піклувався про його

високий рівень, прагнучи залучити до співпраці у цій сфері кращих художників тогочасної Галичини.

Художників Тернопільщини, які співпрацювали з Андреем Шептицьким, можна орієнтовно поділити на кілька груп:

1. Мистці, які познайомилися з Митрополитом вже сформованими творчими особистостями (О. Кульчицька, А. Манастирський, А. Наконечний, П. Обаль, С. Борачок).

2. Молоді таланти, які добре себе зарекомендували під час навчання в Європі та отримували стипендії на вдосконалення майстерности (М. Бойчук, М. Паращук, Я. Струхманчук).

3. Учні Мистецької Школи О. Новаківського, які взаємодіяли з Андреем Шептицьким з часів навчання.

Перше знайомство Митрополита з творами **Олени Кульчицької** (1877, м. Бережани на Тернопільщині — 1967) відбулося в 1909 році у Львові, на промислово-літургійній виставці у Міському промисловому музеї. Під враженням від робіт мисткині Андрей Шептицький вирушив до її майстерні. Цей факт згадується в рецензії на виставку авторства В. Шухевича, вміщеній у газеті «Діло» за 16 липня 1909 р. та в автобіографічних записах О. Кульчицької. У своїх спогадах художниця згадує Митрополита Андрея Шептицького як мецената української культури, якому завдячували моральною та фінансовою підтримкою молоді художні таланти: «...бо крім мецената графа Шептицького не було більше нікого, хто б міг допомогти мистцю (зрештою й без мене мав він багато інших під

своєю опікою, і вони користали з його піддержки)» (Кульчицька, 8). У 1933 році відбулася зустріч Олени Кульчицької з Андреем Шептицьким, яка стала можливою за сприяння Й. Сліпого. 13 квітня того ж року тогочасний ректор Греко-Католицької богословської академії у Львові виступив з промовою від імені Митрополита на урочистому вечорі з нагоди 25-річного ювілею мистецької праці художниці.

Як і багато інших мистців, Олена Кульчицька портретувала Владика. Це були не класичні портретні зображення, а глибоко символічні праці художниці. У гравюрі «Пастир і вовки» 1916 року виконання Митрополит зображений в чернечій одежі в оточенні хижаків — алегорія на період його перебування під арештом в росії за звинуваченням в антиросійській агітації. Її графічна мова, чутлива до тогочасних європейських мистецьких пошуків, сповнена символізму. У 1943 році мисткиня зобразила Андрея Шептицького серед предстоячих на монументальному сакральному полотні «Покрова». Цей твір зберігався в Святоюрському соборі. Ще одним свідченням великої шани художниці до Владика стало її письмове звернення до нього в березні 1944 року з проханням прийняти частину її доробку на зберігання до Митрополичих палат, з надією зберегти свої твори від знищення радянською владою (Кость, 2013: 7).

Плідною була співпраця Андрея Шептицького з **Андрієм Наконечним** (1905–1983). Цей український живописець родом з села Урмань, що на Тернопільщині, для своєї творчості черпав натхнення

з традиційного візантійського іконопису. Освіту здобував у рисувальній школі професора Гофмана та приватній школі Альфреда Терлецького при Краківській академії красних мистецтв.

Потрапивши під опіку Митрополита, у 1938–1939 роках на його замовлення працював над копіями фресок каплиці Чесного Хреста у Вавелі, створених українськими майстрами в XVI столітті. Ще однією роботою, виконаною мистцем на замовлення Андрея Шептицького, був портрет Івана Мазепи. Відомо про активне листування художника з Владикою, який давав А.Наконечному фахові консультації та щедро винагороджував за виконану роботу. В 1939 році А.Наконечний створив ікону «Божа Мати — заступниця Соборної України». Цією іконою в 1942 році Андрей Шептицький благословив шлюб художника з Євгенією Юрковською.

До числа митців, які співпрацювали з Владикою, належав вихідець із Тернопілля **Петро Обаль** (1900–1987). Літературознавець, шістдесятник і дисидент, Герой України І. Дзюба згадує про нього у своєму рукописі «Інтернаціоналізм чи русифікація»: «В малярстві й скульптурі ми не знаємо такого велета, як О. Архипенко, якого мистецький світ ставить поруч з Пікассо, не знаємо М. Бутовича, М. Холодного, М. Паращука, майже не знаємо П. Обалю і О. Новаківського, досі замовчується ціла плеяда талановитих митців-бойчуків, що створили самобутній напрям в українському мистецтві 20-х років...» (Дзюба, 1968: 5).

П. Обаль закінчив Краківську академію красних мистецтв і став відомий завдяки своєму яскравому декоративному живопису та чудовим дереворізам. Саме в техніці дереворізу він виконав портретне зображення Андрея Шептицького, яке, на жаль, було знищене радянською владою. Відомі листи мистця, адресовані Владиці, із проханням дати фахову оцінку його творам і за можливості придбати. Приємно вражений Митрополит не лише придбав запропоноване для колекції, а й фінансово допоміг П. Обалю організувати власну майстерню. Вдячність за інвестицію зусиль та коштів мистець висловив Владиці своїм подарунком — картиною під назвою «Сім'я художника». У зв'язку з цим Митрополит надіслав автору чергову грошову допомогу і повідомив, що робота буде декорувати його літню резиденцію в Підлютому. Туди ж наприкінці 1939 року були запрошені дружина та дочка П. Обалю, але війна перешкодила цій поїздці. Доля картини невідома (Нестерчук, 2004: 110). Немилостивою була доля і до самого мистця — йому довелося відбувати заслання в сталінських таборах. Навіть після реабілітації він вже не міг вільно творити, адже постійно перебував під особливим «наглядом». У 1966 та 1980 роках у Тернополі були влаштовані його персональні виставки.

Як один з лідерів українського національного культурно-мистецького руху першої половини ХХ століття, Митрополит брав активну участь у формуванні нового покоління молодих прогресивних українських мистців, на яких покладав надію в питанні

реформування національного сакрального мистецтва. Перспективні та працюючі художники, в тому числі **М. Паращук, М. Бойчук, М. Осінчук, Я. Струхманчук**, отримували від Андрея Шептицького не лише матеріальну допомогу на навчання в кращих європейських закладах та «творчі відрядження», а й замовлення на виконання робіт. Вдячні мистці адресували своєму покровителю та меценату листи-подяки, увіковічнювали його в численних портретах.

У 1905–1908 роках при Національному музеї працював скульптор **Михайло Паращук** (1878, с. Варваринці Тернопільської області — 1963). Митрополит запропонував йому посаду консультанта з питань реставрації скульптури, і не помилився. Видатний уродженець Тернопільщини проявив себе досвідченим фахівцем, а в 1907 році навіть отримав схвалення Консисторії на отримання стипендії Андрея Шептицького на удосконалення своєї техніки в майстерні Огюста Родена. Співпрацюючи з Національним музеєм, мистець виконав серію погрудь визначних представників української інтелігенції, в тому числі В. Стефаніка та М. Грушевського. У 1908 році Михайло Паращук особисто передав музею дев'ять своїх станкових робіт, чим започаткував колекцію сучасної української скульптури цієї установи. Подальший життєвий і творчий шлях художника простягся багатьма європейськими містами і регіонами, але саме у болгарській Софії він досяг найвищого визнання і пошанування. Маємо надію, що і на

Батьківщині «український Роден» отримає гідну оцінку своєї визначної діяльності.

Яків Струхманчук — видатний художник і публіцист, активний учасник визвольних змагань за суверенну Україну, ад'ютант генерала та головнокомандувача Української Галицької Армії М. Тарнавського, народився 10 серпня 1884 року в с. Росохуватець на Тернопільщині. Його здібності в галузі карикатури проявилися в дуже ранньому віці й допомогли стати художником ілюстрованих листівок у Львові. Мистецьку освіту здобував у Краківській академії красних мистецтв, і як один з кращих випускників отримав творче відрядження до Західної Європи, де впродовж трьох місяців вивчав шедеври світового мистецтва в картинних галереях Дрездена, Мюнхена, Парижа. Зарекомендувавши себе як професійний і наполегливий художник, отримав фінансову допомогу з фундації Андрея Шептицького на вдосконалення своєї майстерности в Паризькій академії мистецтв упродовж 1910–1912 рр. Під час навчання відвідував Італію. У Ватикані створив для Митрополита серію полотен релігійного змісту.

Художники та культурні діячі з оточення Владики вирізнялися не лише талантом, а й патріотичністю, прагненням оберігати та примножувати національну культурно-мистецьку та духовну спадщину. Таким був і Яків. На посаді Краєвого інспектора охорони пам'яток культури, де до його обов'язків входив догляд за станом пам'яток значної частини Правобережної України, в період «кампанії

по збору металу для потреб індустріалізації» Струхманчуку вдалося зберегти і передати до музеїв Києва найцінніші дзвони, в тому числі унікальні дзвони Софії Київської, зберегти іконостас Петропавлівської церкви та Межигірського монастиря. Цей мистець та культурний діяч мав ще багато планів на розвиток української музейної справи, яким не судилося бути реалізованими. Як і Михайло Бойчук, він був репресований і розстріляний в 1937 році (Художник Яків Струхманчук, 1997: 14).

«Краків, Мюнхен, Париж, Рим, Флоренція, чимраз частіше починають гостити adeptів з Галичини, а всі вони — це стипендисти Галицького Митрополита. Чи перечисляти їх прізвища, чи вистачить назвати з-поміж них одного — Бойчука... В подвизі Бойчука, що створив нову добу й нову школу малярського монументалізму, сягнувши до праджерел українського іконо- й стінопису, є частина й Вашої колекціонерської праці й мистецтвознавчої інтуїції...», — такі слова С. Гординського можна прочитати у статті до каталогу виставки «Митці — Митрополиту Андрею» (Михайло Бойчук, 2010: 3).

Михайло Бойчук народився 30 жовтня 1882 року в с. Романівка на Тернопільщині. Доля посприяла реалізації величезного потенціалу цього мистця, зводячи його з особливими людьми. Його першим творчим наставником став Юліан Панькевич, який забрав 16-річного хлопця до Львова і дав можливість навчатися у своїй приватній студії. Талант молодого художника не залишився непоміченим, а фінансова підтримка Наукового Товариства імені Т. Шевченка в особі

Михайла Грушевського та його колег забезпечили Михайлові Бойчуку можливість навчатися в Краківській академії мистецтв. Академію мистець закінчив зі срібною медаллю і саме в цей час відбулася його доленосна зустріч з Андреем Шептицьким. М. Бойчук був стипендіатом Митрополита з 1905 року (Михайло Бойчук, 2010). Дослідники відзначають працю М.Бойчука під опікою А. Шептицького в Національному музеї у Львові, а також його творчу діяльність в галузі монументального живопису львівського періоду. Проживаючи на вулиці Петра Скарги, 2а, виконав розписи цієї, «уфундовоаної» йому Митрополитом установи. Пізніше займав колишню майстерню І. Труша на вулиці Чарнецького, 26. Серед реалізованих проєктів цього часу варто згадати стінописи Бойчука в каплиці св. Іоана в приміщенні колишньої Дяківської бурси («Студіон» на час розписів) та в каплиці церкви оо. Василіан в с. Словіта Золочівського р-ну (1913 р.в.), а також розписи в церквах Польщі: Преображення Господнього в м. Ярослав та церкви в с. Криниця.

Варто зазначити, що в Галичині традиційно Греко-Католицька Церква була однією з небагатьох інституцій, за сприяння та підтримки якої справжні таланти могли себе реалізувати, зберегти свої творчі здобутки і залишити їх доступними для нащадків. Її очільник Андрей Шептицький постійно наголошував на необхідності оновлення українського сакрального мистецтва. З цією метою ініціював проведення конкурсів на проєктування та реставрацію

храмів, іконостасів, творів сакрального станкового та монументального мистецтва; заснував при Митрополичій консисторії Консерваторську Комісію Греко-Католицького Ординаріату для обговорення художньо-мистецьких питань із залученням вищих чинів УГКЦ, відомих архітекторів, митців, науковців. Саме беззаперечний авторитет, дипломатичність та висока ерудованість Андрея Шептицького дозволили реалізувати, за активної участі талановитих уродженців Тернопільщини, багато сміливих «модерних» проєктів у сфері тогочасного сакрального мистецтва Галичини, забезпечивши згоду часто консервативно налаштованих місцевих священників та церковних громад.

Безапеляційно приймалася парохами церков зрозуміла реалістична манера народного художника України **Антіна Манастирського** (1878–1969). Митець народився в с. Завалів Тернопільської області, а професійну освіту здобував у Львівській художньо-промисловій школі та Краківській академії мистецтв. Він активно співпрацював з Національним музеєм і мав змогу регулярно отримувати замовлення через посередництво директора установи Іларіона Свенціцького. Володіючи віртуозністю та фаховістю, художник майстерно втілював побажання замовників, дотримуючись іконографічних канонів іконопису та стінопису. Серед його основних творінь — іконостас для відреставрованої Успенської церкви в національному заповіднику «Давній Галич».

Михайло Осінчук (1890, с. Голошинці на Тернопільщині — 1969) був одним із тих митців, які активно співпрацювали з Андреем Шептицьким. Після закінчення Тернопільської гімназії навчався в Краківській академії красних мистецтв та Ягеллонському Університеті. Служив картографом у Секретаріаті Внутрішніх Справ ЗУНР, перебував у рядах армії УНР. Ще в студентські роки художник розпочав співпрацювати з Національним музеєм, демонструючи особливе зацікавлення питанням збереження та реставрації (пізнавав тонкощі реставраційної справи під керівництвом відомого реставратора В. Пещанського) пам'яток українського сакрального мистецтва. Подорожуючи Грецією, Туреччиною, Італією вивчав візантійський іконопис та мозаїку, технологію малювання темперою. Досліджував старі галицькі ікони, осмислюючи їхню технічну структуру, композиційні принципи, стилістичні особливості. Вивчення давньої церковної культури в іконописі та фресковому малярстві посприяли формуванню його авторського стилю, що характеризувався делікатною авторською модернізацією тогочасної іконографії без втрати символічності характеру. Такий підхід легше сприймався консервативно налаштованими священниками і мирянами і забезпечив М. Осінчуку велику кількість замовлень на розпис храмів. Михайло Осінчук брав участь у роботах із оздоблення Собору св. Юра у Львові, виконав понад 20 розписів у церквах Галичини, США, Канади. Його сучасники схвально відгукувалися про творчі пошуки М. Осінчука, зокрема про його стінопис церкви в

Озерній поблизу Тернополя. В 1952 році художник в іконографічній манері створив портрет Митрополита Андрея Шептицького.

Андрей Шептицький був свідомий того, що міграція української талановитої молоді за кордон у пошуках якісної художньої освіти розпорошує духовний і творчий потенціал народу. Вирішення проблеми Митрополит вбачав у створенні Мистецької Школи, основним завданням якої було би формування молодих національних кадрів на ґрунті вітчизняної духовної культури та художніх традицій. На роль очільника закладу він обрав Олексу Новаківського — талановитого художника, одного з найбільших мистецьких авторитетів у Львові, професора Української Академії мистецтв у Києві, який цілком усвідомлював національно-культурну проблему епохи. У новоствореній Школі Андрей Шептицький з власної ініціативи викладав історію всесвітнього мистецтва, особливий акцент робив саме на візантійському мистецтві. З метою підтримати кращих учнів постійно відвідував звітні виставки Школи та купував кращі роботи (Михайло Бойчук, 2010: 17). У 1920-30-х роках в цьому закладі навчалося багато майбутніх митців родом з Тернопільщини, в тому числі — Михайло Мороз, Ольга Мариняк, Антін Малюца, Володимир Гаврилук, Леонід Папара, Володимир Ласовський.

Михайло Мороз (1904–1992) народився в с. Пліхів, тепер Тернопільського району. Після закінчення Мистецької Школи Олексі Новаківського (1927), як стипендіат Андрея Шептицького продовжив навчання в Парижі, в Академії Жуліана та Академії прикладних

мистецтв (1928–1930). Під час навчання М.Мороз підтримував творчі контакти як з українськими, так і з французькими митцями, а відомий художник Анрі Матісс (його викладач) навіть придбав один нормандський краєвид свого учня, захоплений передачею динамічної сили хвилі, що розбивалась об скелястий берег.

В 1931 році художник разом з О. Новаківським вирушив у поїздку до Італії і вже не розлучався з учителем до його смерти в 1935 р. Після цього в біографії М. Мороза наступив новий важливий період — в 1937 році він оселився у Святоюрській палаті біля свого мецената і покровителя Андрея Шептицького, на замовлення якого виконував портрети духовенства. Близьке спілкування з Митрополитом вплинуло на світогляд художника і сприяло поповненню його доробку такими творами, як «Андрей Шептицький під час Служби Божої», «Отець-ігумен Климентій Шептицький при праці» (обидва — 1937). Відомо про ще два втрачені портрети Андрея Шептицького авторства М. Мороза, які до 1952 року зберігалися в Національному музеї. Один з них був виконаний мистцем в Підлютому і до 1945 року залишався в родинному маєтку Шептицьких. До музею його передав отець Климентій Шептицький.

З 1945 року для художника розпочався період життя в еміграції. Спочатку він із сім'єю перебував у таборах для переміщених осіб у Баварії (зокрема в Регенсбурзі), а в 1949 р. оселився у Нью-Йорку, де став членом Об'єднання Мистців Українців Америки. Він продовжив активну творчу діяльність, брав участь в американських та

європейських виставках, неодноразово був відзначений престижними нагородами.

В 1960-х роках патріарх Йосиф Сліпий захопився ідеєю створення музею в науково-релігійному українському центрі в Римі і прагнув залучити до її реалізації М. Мороза, тому мистецька робота художника 1970-х років була тісно пов'язана з Римом, а у 1980-му він навіть отримав почесне звання академіка Римської Академії св. Луки. Твори Михайла Мороза прикрашали Кардинальську палату Йосифа Сліпого, кабінети президента США, прем'єр-міністрів Канади й Баварії.

Серед успішно реалізованих освітніх проєктів Митрополита було створення при монастирі оо. Студитів у Львові мистецького навчального закладу на зразок іконописних майстерень із поглибленим вивченням церковної образотворчої культури та формуванням практичних навиків з технік іконопису, сакрального стінопису та дерев'яної різьби. У 1927–1929 роках школу, на запрошення Владика, очолював М. Осінчук — дослідник та реставратор пам'яток українського іконопису. На жаль, через велику завантаженість замовленнями на виконання сакральних розписів, в 1929 році художник був змушений відмовитися від посади.

У стінах мистецької школи оо. Студитів свого часу навчався майбутній монах-іконописець о. Ювеналій (Йосип Мокрицький) родом з Тернопільщини. На літніх вакаціях він бував у літній резиденції Митрополита в Підлютому, де мав змогу портретувати

Владика. Андрей Шептицький забезпечив Мокрицькому можливість працювати зі збіркою давнього сакрального мистецтва в Національному музеї, а в 1943 році особисто висвятив його на священника. З приходом до Галичини радянської влади, монах-іконописець емігрував за кордон, де мав змогу продемонструвати свій талант у роботі над іконами для іконостаса Св. Софії у Римі.

Андрей Шептицький підтримував діяльність тогочасних мистецьких об'єднань, в тому числі творчу реалізацію представників «Паризької групи» — мистців першої половини ХХ століття, що отримали європейську освіту і певний період життя працювали в Парижі. З цією метою Митрополит купував твори цих художників та сприяв організації збірних виставок. Своєю діяльністю в складі цієї групи відомий уродженець Тернопільщини Северин Борачок. С.Борачок (1898–1975) народився в с. Сороцько тепер Тернопільського району. По закінченню Краківської академії мистецтв продовжив студії у Франції (1924–1933). Саме в цей час особливої популярності набув рух зі збереження пам'яток давнього мистецтва, який активно пропагував Митрополит. Художник вирішив не залишатися осторонь та ініціював розкопки біля Теребовлянського монастиря. На основі знахідок, серед яких були фрагменти трипільської кераміки, залишки залізної зброї, жіночі прикраси, старі церковні предмети та єврейські манускрипти на пергаменті, він заснував і очолив Музей імені кн. Василька, який функціонував лише одне десятиліття — з 1933 по 1944 рр. У 1930-х роках Северин

Борачок співпрацював з Національним музеєм — брав участь у його виставковій діяльності та практикувався у фресковому малярстві. На Тернопільщині став співавтором розписів церкви Вознесіння Господнього в с. Настасів (1932). Його авторству також належить церковний стінопис в с. Ілавче Тербовлянського району (Стельмащук, 2013: 13).

Ініціативу Митрополита зі збереження пам'яток давнього та популяризації тогочасного українського мистецтва переймали музейні установи інших міст. Не залишився осторонь і тернопільський «Подільський музей». У 1933 році в його залах експонувалися твори 19 учнів Мистецької школи О. Новаківського та інших живописців зі Львова, Варшави і Парижа. Учасниками виставки були і митці з Тернопільщини, зокрема Михайло Мороз та Антін Малюца (1908, с. Токи тепер Підволочиського району — 1972).

Невтомна діяльність однієї з найвеличніших постатей Української Греко-Католицької Церкви та його послідовників посприяли поширенню ідей Митрополита не лише в Україні, а й далеко за її межами. Зокрема, Андрей Шептицький багато працював над популяризацією україніки в європейських країнах. Митрополит був меценатом та почесним членом українського мистецького гуртка «Спокій», створеного на теренах Польщі вихованцями Варшавської академії образотворчих мистецтв родом з України. Хоча офіційною датою його заснування вважається 1927 рік, витoki об'єднання сягають принаймні 1924-го. У міжвоєнний період гурток заявив про

себе як одна з найбільш діяльних культурних ініціатив українців за межами України. Завдяки Андрею Шептицькому «Спокій» активно співпрацював з Національним музеєм у питаннях виставкової діяльності, долучався до його збірних експозицій.

Загалом, членами творчого осередку були не лише художники, а й поборники національного українського мистецтва, в тому числі — політик і діяч Православної Церкви Степан Скрипник, вчений і політик Роман Смаль-Стоцький, письменник і журналіст Юрій Липа, поет Євген Маланюк. Усі вони опікувалися цим гуртком. До складу «Спокою» входили і митці з Тернопільщини: Ольга Мариняк (Тернопіль) та Олекса Шатківський (Почаїв). У 1940-х роках, через події Другої світової війни, українсько-варшавське об'єднання припинило свою діяльність.

У другій половині ХХ століття багатьом вітчизняним художникам довелося покинути Україну. Забуті і заборонені на Батьківщині, вони створювали українські культурні осередки за її межами, продовжуючи свої професійні національно спрямовані пошуки. Серед митців Тернопільщини, що провадили активну діяльність за кордоном були А. Малюца та В. Ласовський. В.Ласовський організував та очолив у Парижі Українське товариство прихильників мистецтва, а у 1967 році, як голова Ради в справах культури брав участь у 1-му Світовому Конгресі Вільних Українців у Нью Йорку. Варто згадати також закордонну творчу діяльність М. Осінчука, більшу частину творчого доробку якого склали твори

сакрального характеру, в тому числі — розписи та іконостаси, виконані для українських церков у США та Канаді.

Із проголошенням Незалежності України Тернопільщина заново відкривала для себе їхні імена та здобутки, і що найважливіше — відкривала для себе діяння величної постаті Митрополита Андрея Шептицького. Поступово збуваються пророчі слова художника Святослава Гординського, адресовані Владиці від імені вдячних мистців першої половини ХХ століття «Історія перечесть колись усі ті прізвища, оцінить кожен почин і подвиг Вашого меценатства, Вашого жертвовного зацікавлення українським мистецтвом і Вашої безпосередньої участі в його розвитку» (Михайло Бойчук, 2010: 3).

ЛІТЕРАТУРА

Бартіш Г. Монументальні розписи Михайла Бойчука в Галичині. *Образотворче мистецтво*. 1998. № 2. С. 28–30.

Борачок С. Українські митці в Парижі в 1930-х роках. *Нотатки з мистецтва*. № 5. Філадельфія, 1966. С. 48–49.

Восьма виставка. Митці — Митрополиту Андрею: каталог / малярство, різьба, графіка, рисунок. Асоціація Незалежних Українських Митців. Львів, 1936.

Гах І. Епоха митрополита: українське образотворче мистецтво першої половини ХХ століття. Львів: Манускрипт, 2017. 192 с.

Дзюба І. М. Інтернаціоналізм чи русифікація? Мюнхен, 1968.

Кость Л. Олена Кульчицька (1877–1967): графіка, малярство, ужиткове мистецтво: альбом-каталог / Національний музей у Львові імені Андрея Шептицького; автор статті, упоряд.: Л. Кость; упоряд. спогадів: Л. Кость, Т. Різун. Львів: Априорі, 2013.

Кость Л., Семчишин-Гузнер О. Олена Кульчицька про долю свого творчого доробку (за матеріалами листів до митрополита Андрея Шептицького та Ірини Добрянської 1942–1944 років). *Літопис Національного музею у Львові імені Андрея Шептицького*. Львів, 2011. Вип. 8 (13). С. 182–190.

Кульчицька О. Автобіографічні записи. Папір, рукопис. Архів О. Кульчицької Е4051; 59 394.

Михайло Бойчук (альбом-каталог збережених творів). Київ: Майстерня книги, 2010.

Михайло Мороз / упоряд. І. Мороз; співавт. В. Овсійчук, С. Гординський, Б. Стебельський, М. Островерха. Філадельфія: Музей мистецтва Ля Салл університету, 1995. С. 51–52.

Нестерчук М. М. Петро Обаль: Документальна повість про життя і творчість українського художника / худож. оформл. Л.-І. Чабана. Львів: Каменяр, 2004. С. 51–52.

Присталенко Н. З архіву Михайла Бойчука. *Українське мистецтво*. Київ: Наукова думка, 1993. Вип. 1. С. 134–141.

Стельмашук Г. Борачок Северин: маляр-постімпресіоніст. Українські митці у світі. *Матеріали до історії українського*

мистецтва ХХ століття / автор-упоряд. Г. Стельмахук. Львів: Априорі, 2013. С. 87–93.

Художник Яків Струхманчук — жертва сталінського терору / упоряд. та ред. О. Мусієнко. Київ: Дніпро, 1997. 204 с.

Центральний державний історичний архів України у Львові. Ф. 358. Оп. 1. Спр. 117. «Листи українських культурно-освітніх товариств у Львові і Станіславові, мистецького гуртка «Спокій» у Варшаві до Шептицького А. про діяльність і надання грошової допомоги».

Центральний державний історичний архів України у Львові. Ф. 358. Оп. 1. Спр. 312. Арк. 2.

Центральний державний історичний архів України у Львові. Ф. 408. Оп. 1. Спр. 596. Арк. 12.

Володимир Антофійчук

ДОБА МИТРОПОЛИТА АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО: ХРИСТИЯНСЬКИЙ ДИСКУРС УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Перша половина ХХ століття — період глибоких історичних потрясінь, національного лихоліття та духовних зрушень. У цій складній історичній епосі постать Митрополита Андрея Шептицького виразно проявляється як духовний камертон часу, до якого прислуховувалися як церковні ієрархи, так і представники науково-